

BUKOVINIAN STATE
MEDICAL UNIVERSITY

БУКОВИНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ
МЕДИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

ȘTEFAN CEL MARE
UNIVERSITY
OF SUCEAVA
СУЧАВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМ. ШТЕФАНА ЧЕЛ МАРЕ

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ СУСПІЛЬНИХ НАУК ТА ІСТОРІЇ МЕДИЦИНИ

AKTUALINI PYTANNIA SUSPILINIH
NAUK TA ISTORII MEDITSINI
(APSNIM)

CURRENT ISSUES OF SOCIAL
STUDIES AND HISTORY OF
MEDICINE

АКТУАЛЬНЫЕ ВОПРОСЫ
ОБЩЕСТВЕННЫХ НАУК
И ИСТОРИИ МЕДИЦИНЫ

ENJEUX ACTUELS DES SCIENCES
SOCIALES ET DE L'HISTOIRE DE
LA MEDECINE

Спільний українсько-румунський науковий журнал
Joint Ukrainian-Romanian scientific journal

2021, 2(30)

*Журнал засновано в 2013 р.
Перереєстровано 27.07.2015 р. у Міністерстві
юстиції України (Свід. № 21495-11295ПП – Сер. КВ)*

*Journal started publishing in 2013 year.
Re-registered in the Ministry of Justice of Ukraine
27.07.2015 p (Cert.of registr. № 21495-11295ПП – Ser. KB)*

*Журнал включено до Категорії "Б" Переліку
наукових фахових видань України з історичних
та філологічних наук (Наказ МОН України № 409
від 17.03.2020р.).*

*Journal is on the List of Scientific Professional publication
of the Ministry of Education and Science of Ukraine
Category «B», entitled to publish main results of
dissertations in different fields of Historical sciences and
Philological sciences (order № 409 of 17.03.2020)*

Honorary editor: Dr. of Medicine, Prof. **Taras Boychuk** (Bukovinian State Medical University)

Editors-in-Chief: Dr. of History, Prof. **Antoniuy Moysey** (Bukovinian State Medical University)
Dr. of History, Prof. **Stefan Purici** (Ștefan cel Mare University of Suceava)

Executive Editors: Ph.D., Assoc. Prof. **Antonina Anistratenko**, responsible for the electronic version of the journal
Ph.D., Assoc. Prof. **Yulia Rusnak** (Bukovinian State Medical University)
Ph.D., Lecturer **Tetyana Nykyforuk** (Bukovinian State Medical University)
Ph.D., Lecturer **Harieta Mareci Sabol** (Ștefan cel Mare University of Suceava)

Editors Assistants: Ph.D., Associate Prof. **Inha Tymofijchuk** (Bukovinian State Medical University)
Ph.D., Lecturer **Vasile M. Demciuc** (Ștefan cel Mare University of Suceava)

Executive secretaries: Lecturer **Iryna Kaizer**, Lecturer **Lidia Vylka**, Lecturer **Uliana Kemin**
Responsible for the Bibliographic description of the references: **Svitlana Tulevska**

INDEXING: Index Copernicus – 73,78 (2016) | Infobase Index – 2,8 (2016) | MIAR – 2,8 (2016) | SRJIF – 3,98 (2017) | JICIndex – 0,110 (2017)

Journal was registered in the international scientometric and bibliographical database Index Copernicus, Directory of Open Access Journals (DOAJ), Ulrichs Web, Erih Plus, Scientific Indexing Services, Index of Turkish Education, Infobase Index, OAJI, World Cat, DRJI, Sherpa/Romeo, MIAR, Journal Factor (JF), Root indexing, Science Research Journal Impact Factor was published in database: Google Scholar, SCIARY (World Wide Science Educational Library), Scientific periodicals of Ukraine, Central and Eastern European Online Library (Germany).

EDITORIAL BOARD:

SOCIAL SCIENCES

History: Prof. *Onoriu Colăcel*, Dr. of History, Ștefan cel Mare University of Suceava (**Romania**); Assoc. Prof., *Serhiy Dobrshanskyi*, Ph. D., Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University (**Ukraine**); Assoc. Prof. *Gennadii Kazakevych*, Dr. of History, Taras Shevchenko Kyiv National University (**Ukraine**); Prof. *Michel Kerautret*, Dr. of History, Ecole des Hautes études en sciences sociales (Paris, **France**); Prof. *Zenon Kohut*, Dr. of History, Alberta University (Edmonton, **Canada**); Prof. *Anatoliy Kotsur*, Dr. of History, Taras Shevchenko Kyiv National University (**Ukraine**); Prof. *Oleksandr Kurochkin*, Dr. of History, M. Rylskyi Institute of Art, Folklore and Ethnology, Academy of Sciences (Kyiv, **Ukraine**); Chief Research Worker *Elisaveta Kvilincova*, Dr. of History, Institute of Cultural Heritage, Academy of Sciences (Chisinau, **R. Moldova**); Prof. *Yuri Makar*, Dr. of History, Academician of the Ukrainian Academy of History, Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University (**Ukraine**); Senior Research Associate *Paul Meerts*, Dr. of History, Institute of International Relations Clingendael (The Hague, **Netherlands**); Prof. *Olimpia Mitric*, Dr. of History, Ștefan cel Mare University of Suceava (**Romania**); Prof. *Gheorghe Onișoru*, Dr. of History, Ștefan cel Mare University of Suceava (**Romania**); Assoc. Prof. *Nataliya Petrova*, Ph. D., I. I. Mechnikov National University of Odesa (**Ukraine**); Assoc. Prof. *Florin Pintescu*, Dr. of History, Ștefan cel Mare University of Suceava (**Romania**); Acad. *Stepan Pavliuk*, Dr. of History, Director of the Institute of Ethnology, Academy of Sciences (**Ukraine**); Acad. *Anna Skrypnyk*, Dr. of History, Director of the Institute of Art Studies, Folklore and Ethnology, Academy of Sciences (Kyiv, **Ukraine**); Prof. *Andrzej Wawryniuk*, Dr. of History, Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa w Cholmie (**Poland**);

Philologie: Prof. *Bertrand Badiou*, Dr. of Philology, Ecole normale supérieure (Paris, **France**); Prof. *Piotr Borek*, Dr. of Philology, Head of the Polish Philology Institute Krakiv Pedagogical University (**Poland**); Assoc. Prof. *Carmen Dărăbuș*, Dr. of Philology, Kliment Ohridski University of Sofia (**Bulgaria**); Prof. *Mircea A. Diaconu*, Dr. of Philology, Ștefan cel Mare University of Suceava (**Romania**); Assoc. Prof. *Evelina-Mezalina Graur*, Dr. of Philology, Ștefan cel Mare University of Suceava (**Romania**); Prof. *Adam Falowski*, Dr. of Philology, Head of the East Slavic Philology Institute Jagiellonian University (**Poland**); Prof. *Roma Franko*, Dr. Of Philology, University of Saskatchewan (**Canada**); Assoc. Prof. *Anastasiya Lepetiukha*, Kharkiv national pedagogical university named after H. Skovoroda (**Ukraine**); Assoc. Prof. *Simona-Aida Manolache*, Dr. of Philology, Ștefan cel Mare University of Suceava (**Romania**); Chief Research Worker *Anna-Maria Sorescu-Marinkovich*, Dr. of Philology, Balkan Institute at Serbian Academy of Sciences and Art (Belgrad, **Serbia**); Prof. *Hanna Martynova*, Dr. of Philology, Bohdan Chmelnytskyi Cherkasy National University (Ukraine); Prof. *Ovidiu Morar*, Dr. of Philology, Ștefan cel Mare University of Suceava (**Romania**); Prof. *Mihaela Violeta Munteanu*, Dr. of Philology, Technical University of Cluj-Napoca (**Romania**); Prof. *Rodica-Mărioara Nagy*, Dr. of Filology, Ștefan cel Mare University of Suceava (**Romania**); Prof. *Felix-Narcis Nikolau*, Dr. Of Philology, Lunds universitet (**Sweden**); Prof. *Antoaneta Olteanu*, Dr. of Philology, Bucharest University (**Romania**); Assoc. Prof. *Oleksandr Rak*, Ph. D. of Philology, Bukovinian State Medical University (**Ukraine**); Prof. *Nataliya Rusnak*, Dr. of Philology, Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University (**Ukraine**); Dr. of Filology, Prof. *Svitlana Shabat-Savka*, Ph. D. of Philology, Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University (**Ukraine**);

Philosophy: Prof. *Sorin Tudor Maxim*, Dr. of Philosophy, Ștefan cel Mare University of Suceava (**Romania**); Prof. *Diego Sanchez Mecka*, Dr. of Philosophy, National University of Distance Education (Madrid, **Spain**); Assoc. Prof. *George Neamțu*, Dr. of Philosophy, Ștefan cel Mare University of Suceava (**Romania**); Assoc. Prof. *Bogdan Popoveniuc*, Dr. of Philosophy, Ștefan cel Mare University of Suceava (**Romania**); Assoc. Prof. *Nina Zoriy*, Ph. D. of Philosophy, Bukovinian State Medical University (**Ukraine**).

HISTORY OF MEDICINE:

Assoc. Prof. *Carmen Cornelia Bălan*, Dr. of Psychology, Ștefan cel Mare University of Suceava (**Romania**); Dr. med. Dipl.-Psych, MBA, *Gerhardt Dammann*, Chief of Psychiatrische Klinik Münsterlingen and the psychiatric services Thurgau (**Switzerland**); Prof. *Alexander Fediv*, Dr. of Medicine, Bukovinian State Medical University (**Ukraine**); Prof. *Oleksandr Ivashiuk*, Dr. of Medicine, Bukovinian State Medical University (**Ukraine**); Prof. *Alfred Prits*, Dr. of Psychology, President of World Psychology Union Head of Psychotherapy and Psychoanalysis Institute in Vienna (**Austria**); Assoc. Prof. *Nadia Laura Serdenciuc*, Dr. of Educational Sciences, Ștefan cel Mare University of Suceava (**Romania**); Prof. *Viktor Tashchuk*, Dr. of Medicine, Bukovinian State Medical University (**Ukraine**); Prof. *Dmytro Tyntyuk*, Dr. of Medicine, Chisinau State University of Medicine and Pharmacy N. Testemitsanu (**R. Moldova**); Prof. *Bohdan Vasylevskiy*, Dr. of Medicine, Chief of Psychosomatik Institute (Warsaw, **Poland**).

Актуальні питання суспільних наук та історії медицини. Спільний українсько-румунський науковий журнал. Серія "Історичні науки" || Current issues of Social studies and History of Medicine. Joint Ukrainian-Romanian scientific journal. Series "Historical science"/ Редколегія: А. Мойсей, Ш. Пуріч. Чернівці-Сучава: БДМУ. 2021. № 2 (30). 120 с.

ISSN: 2311-9896; EISSN 2411-6181

The actual problems of world history, history of Ukraine, history of religion, ethnogenesis and traditional culture of peoples, archeology, philosophy, linguistics, literature and history of medicine are investigated in the journal. The journal is the international edition according to the sphere of extension and geography of the authors.

ББК 60я53+5г.я43

The journal is published in paper and electronic version with the resolution of the academic council of Bukovinian State Medical University (Decision № 9 . Date: 13.05.2021).

The authors are responsible for the selection, accuracy of given information, citations, proper names, geographical names and other data.

Publishing: 2-4 issues a year. Languages: Ukrainian, Russian, English, French.

Address: Ukraine, 58000, Chernivtsi, Heroiv Maidanu str., 3, Department of Social Sciences and Ukrainian Studies.
Tel.: (0372) 520871. **E-mail:** snim@bsmu.edu.ua; society@bsmu.edu.ua

The electronic version of the journal is available on the Web sites: <http://apsnim.bsmu.edu.ua>; <http://doaj.org> (DOAJ); <http://www.irbis-nbu.gov.ua> (National V. Vernadskij library web-site); <http://e-apsnim.bsmu.edu.ua> (OJS); <https://journals.indexcopernicus.com/representative/issue/list> (Copernicus ICI).

ЛЮДИНОЦЕНТРИЗМ В СУЧАСНІЙ ІСТОРИКО-КУЛЬТУРОЛОГІЧНІЙ КОНЦЕПЦІЇ РОЗВИТКУ ЦИВІЛІЗАЦІЇ**Ihor SKAKUN**

Буковинський державний медичний університет,

Чернівці (Україна),

Skakun.Ihor@bsmu.edu.ua

ANTHROPOCENTRICISM IN THE MODERN HISTORICAL AND CULTUROLOGICAL CONCEPT OF THE DEVELOPMENT OF CIVILIZATION**Ihor SKAKUN**

Bukovinian State Medical University,

Chernivtsi (Ukraine),

ResearcherID S-5818-2016; ORCID ID 0000-0001-9028-9538

Скакун Ігорь. Человеческий центризм в современной историко-культурологической концепции развития цивилизации. В статье рассматривается исторический, культурный, философский и антропологический дискурс в современной научной парадигме. Философское и историческое направления современной науки разработали актуальную и действенную концепцию человеческого измерения. **Цель исследования** темы: антропоцентризм - ключевая парадигма цивилизационного развития. Концепция утверждает антропоцентризм и биоцентризм и формирует уравновешенную систему научной картины мира. Есть логическая связь с естественными науками, гуманитарными идеями.

Человек – определяющий элемент социокультурной жизни. **Методы исследования** построены на общенаучном, культурологическом, философском и философско-методическом арсенале. Важным методическим подходом в освещении этой темы является герменевтика. **Научная новизна:** научное знание нельзя мыслить вне морального и эстетического контекста. Эта аксиологическая идея занимает центральное место в современной картине мира. **Выводы.** Важность процесса антропологизации заключается в способности объединить разноплановые знания в целостную систему.

Ключевые слова: история, культура, антропоцентризм, парадигма, цивилизация, философия, наука.

Постановка проблеми. Істотний внесок в загальне осмислення проблеми філософської антропології зробили класики світової філософії: Сократ, Аврелій Августин, Альберті, П. Мірандола, А. Шопенгауер, М. Шелер, М. Фуко, В. Дільтей.

Серед філософів різні аспекти філософсько-антропологічної тематики та власне розуміння людиновимірності в сучасній науковій картині світу висвітлювали М. Попович¹, М. Ожеван², М. Марчук³, І. Фролов, П. Гуревич, М. Каган, К. Вальверде, В. Лега, К. Сергеев, Є. Нікітін.

Окремі аспекти співіснування антропоцентристської концепції в з біо- та екоцентристськими парадигмами сучасної наукової парадигми досліджували В. Борейко, Т. Андреева, А. Анопрієнко, І. Захаров та інші дослідники. Спроба дослідити окремі елементи історико-культурологічного розвитку людиноцентризму була здійснена і в Буковинському державному медичному університеті⁴.

Зазначимо, що наявність значних досягнень у дослідженні світоглядних аспектів філософсько-антропологічного дискурсу, досі залишається відкритою проблема методологічного потенціалу людиновимірності в сучасній науковій картині світу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Криза

науки зводиться по суті до проблеми людини. Її витоки – у переході від релігійного, теоцентричного світогляду до антропоцентризму та секуляризації (подекуди безальтернативної та тотальної) суспільства. Криза сучасної людини – це насамперед криза її моральності та духовності. Сьогодні здійснюються спроби знайти ефективне світорозуміння, яке здатне допомогти подолати згадану кризи. Переконаємося, що антропоцентричний світогляд зумовив вказану кризу духовності і визначаємо ті константи людиноцентризму, що суттєво вплинули на формування суперечностей в аналізі людини. Головний парадокс у тому, що саме поєднання теологічного та секуляритивного складників породило негативні аспекти антропоцентризму і призвело до подальшого ігнорування цієї концепції.

Сучасна криза духовності є нічим іншим, як процес надолуження культурою новітніх інформаційних і комунікативних тенденцій, що зумовило відхід від традиційного інформаційного поля як в духовному, так і в матеріальному аспектах. Варто усвідомити, що перехідний період сповнений як позитивних, так і негативних елементів з потужного інформаційного потоку.

Важливість процесу антропологізації філософії полягає в можливості поєднувати різноманітні знання в

¹ Popovich M. Buti Lyudinoyu [To be a man], K.yjiv, Vyd. dim “Kiyevno-Mogilyans'ka akademiya”, 2011, 223 p. [in Ukrainian].

² Ozhevan M. Lyuds'kij vimir nauki ta naukovi «vimiri» lyudini [Human Dimension of Science and Scientific “Measurements” of Man], Kyjiv, 1992, 175 p. [in Ukrainian].

³ Marchuk M. Tsinnisni potentsiyi znannya [Valuable potentials of knowledge], Chernivtsi, 2001, 319 p. [in Ukrainian].

⁴ Filosofo's'ki problem lyudynoznavstva [Philosophy problems of human studies], za red. M. Sydorenka, Chernivtsi, 2005, 207 p. [in Ukrainian].

цілісну систему, що репрезентує глибинне розуміння сутності та природи людини. Антропоцентризм у сучасному розрізі – це модель розвитку, зорієнтована на повне розкриття можливостей кожної людини, створення умов для реалізації її культурологічного потенціалу.

Інформаційність соціокультурного простору здійснює передачу набутого соціального досвіду за від попередніх поколінь до нових, а також обмін культурними надбаннями між сучасними спільнотами. Культура формує умови і засоби людського спілкування. Інформаційна функція нерозривно пов'язана з комунікативною, оскільки потребує засобів для поширення. Спілкування буває безпосереднім (пряме засвоєння культури) і опосередкованим (засвоєння культурної спадщини). Мнестична функція культури – це передача соціокоду від покоління до покоління. До соціально важливої інформації слід віднести елементи, які визначають фундаментальні ознаки культурності та цивілізованості людини чи суспільства. Серед них усвідомлення людиною базових аспектів, які визначають адекватне співіснування в суспільстві. Потреба в одязі та житлі, дотримання встановлених норм моралі та права – все це ті моменти, які несуть в собі загальну інформацію, не „завантажену” елементами національних, державних чи релігійних особливостей культури.

Крім цього, кожна нація чи народ володіє власним соціокодом – інформацією, яка ідентифікує його в соціокультурному просторі світової культури. При цьому, мова не йде про весь інформативний потік про культурну діяльність українців. Актуалізується лише інформація, що стосується безпосередньо надбань української культури. Це відображається в традиційності матеріально-практичних духовно-мистецьких вподобаннях. Яскравим прикладом може послугувати вишиванка, яка для українця уособлює поєднання святковості вбрання та практичності буденного одягу, естетичної вишуканості й патріотичного самовираження.

Виходячи з таких настанов, суб'єктивність людини неможливо вилучити з науки, оскільки сучасна парадигма є вже потужною продуктивною силою, а не просто засобом задоволення людської цікавості. Науково-технічний прогрес фактично зрісся з людиновимірністю. Намагаючись досягнути істину, людина шляхом чималих зусиль: спроб, помилок чи випадковостей сприяє зміні парадигм. Відтак, покликання науки полягає у вивченні людських потреб, у тому числі й питання про людино вимірність цивілізаційного розвитку.

М. Бахтін, досліджуючи поняття вчинку, вказує, що тільки визнання власної причетності виражає справжній центр походження людської дії. Буття, відчужене від єдиного емоційно-вольового центру відповідальності є не більш ніж чорновим нарисом, невизнаним можливим варіантом єдиного буття. Свідомість тлумачить світ як ціле, розташоване довкола людини як єдиного центру виходу вчинку. Світ зливається з людиною, коли вона виходить з себе в

своєму вчинку-баченні, вчинку-думці, вчинку-справі тощо. Відповідно до місця активного перебування в світі, всі просторові та часові стосунки формують ціннісний центр, складаються довкола нього в стійке, конкретне ціле. Активне місце людини є не тільки абстрактно-геометричним центром, а й відповідальним емоційно-вольовим центром світу⁵.

Об'єктом сучасної науки стають людиномірні системи: медико-біологічні об'єкти, об'єкти екології, об'єкти біотехнології тощо. Якщо на попередніх етапах наука була зорієнтована переважно на досягнення більш звуженого, ізольованого фрагмента дійсності, то специфіку сучасної науки визначають комплексні дослідницькі програми (в яких беруть участь фахівці різних галузей знання) та міждисциплінарні дослідження. Методологічний плюралізм – усвідомлення обмеженості одиничності будь-якої методології (в тому числі раціоналістичної) – це ситуація вседозволеності. Завданням антропоцентризму є спрямування та орієнтація подібних багатовек-торних наукових пошуків задля збереження цілісності науки та запобігання антигуманних сциєнтистських проявів. Одним із шляхів комплексного тлумачення ролі та місця людини в науковій картині світу є концепція глобального (універсального) еволюціонізму. Глобальний еволюціонізм складається з чотирьох типів еволюції: космічної, хімічної, біологічної та соціальної. Якщо перші два типи забезпечували генетичну спадковість, то останні – спадковість структурну. Саме в структурній спадковості яскраво простежуються методологічні основи біологічного та секуляризованого антропоцентризму. У цьому контексті, певну стабілізуючу роль відіграє вчення Г. Сковороди. Зокрема, М. Сидоренко та В. Троянський у своїй розвідці висвітлили філософські ідеї відомого українського філософа Григорія Сковороди в контексті духовних аспектів гуманітаристики. Поняття „людяності” тлумачиться як фундаментальний елемент антропологічного кластеру⁶.

Важливим у теорії глобального еволюціонізму є поняття коеволюції, що визначає новий етап узгодженого існування природи і людини. Механізми „вростання” людства в природу різноманітні, вони не зводяться тільки до біологічних, технічних або соціальних. Вони є складною інтеграційною якістю взаємодій мікроскопічної реальності атомних явищ і реальності глобального космічного масштабу, де один рівень накладається на інший, видозмінює своїм тиском третій тощо.

Людина невід'ємна від біосфери. З виникненням людини сформувався могутній чинник природних взаємодій. Постало питання про місце і роль людини в цьому єдиному планетарному процесі розвитку – проблема існування ноосфери (сфери розуму). В. Вернадський писав, що ми переживаємо яскраве входження в геологічну історію планети. В останні тисячоліття спостерігається інтенсивне зростання впливу однієї видової живої речовини – цивілізованого людства, на іншу – біосферу. Під впливом наукової думки та людської діяльності біосфера переходить у

⁵ Bakhtin M. *Filosofiya i sotsiologiya nauki i tekhniki paradyhm* [Philosophy and sociology of science and technology], Moskva, 1986, 160 p. [in Russian].

⁶ Sydorenko M., Trojans'kyi V. *Filosofs'ki ideyi H. S. Skovorody I dukhovni problem humanitarystyky v Ukrayini* [Philosophical ideas of the G.S. Skovoroda and spiritual problems of humanitarian in Ukraine], *Naukovyj visnyk Chernivets'koho universytetu zb. nauk. pr. Chernivtsi. CHNU, Filosofiya* [The Phylsophy], Vyp. 726/727, 2014, P. 154–158 [in Ukrainian].

якісно новий стан – у ноосферу⁷.

Ключовим поняттям в історико-цивілізаційному розрізі постає поняття “людство”, яка слугує методологічним дороговказом у процесі осмислення перспектив нинішнього людського існування. Ця категорія дозволяє уникнути методологічного розведення антропоцентризму та біосфероцентризму. Родову єдність людини і людства не можна трактувати виключно як біологічну. Якщо соціальні феномени інтерпретуються в категоріях соціуму та суспільства, то біологічні феномени – у межах категорії природи. Людство ж, як біосоціальний феномен, дозволяє описувати явища, що відносять до цих двох сфер – біологічної та соціальної.

Тобто, недостатня наукова обізнаність у питаннях еволюційного розвитку людини спричиняє недоліки антропоцентризму. Водночас антропоцентризм може стати орієнтиром для подальшого наукового дослідження сутності людини, визначити кінцевий результат синергетичних пошуків.

Умовою створення загальнопланетарної моделі життєдіяльності системи “людина-природа-суспільство” є потреба в оволодінні людиною уявлень про себе. Екологічний імператив, що є імперативом коеволюції людини, природи і суспільства, повинен розглядатись як моральний соціально-антропологічний принцип, який містить жорсткі логічні обмеження спільного розвитку системи в збереженні її цілісності та елементів. Тобто, незалежно від побоювань щодо руйнування екосистеми Землі, людина повинна розвиватись і перетворювати середовище, оскільки в цьому передбачений смисл розвитку вказаної системи.

Наприкінці 80-х років ХХ століття дуже популярною стала ідея “подолання антропоцентризму”. Багато прихильників цієї тези навіть не знали ні витоків її походження, ні її ідейного покровителя. Ним був зоолог Е.Геккель, який висував свої мізантропічні ідеї ще на межі ХІХ-ХХ століть. Вперше цими недолугими антинауковими в сучасному науковому розумінні концепціями скористались більшовики, які висунули їх як основу своїх антирелігійних поглядів. У тогочасному суспільстві, зневіреному в науковому розвитку, ці ідеї швидко набули популярності та масовості. Ні в науковому, ні у філософському плані вони пріоритетними чи актуальними на той час так і не стали.

Ідеї Геккеля знадобилися, коли розподільникам світових багатств потрібно було “науково” обґрунтувати скорочення населення, яке споживає ресурси Землі. Приписувати зайвих людей до неповноцінних націй після Другої світової війни було насправді небезпечно та й довести це було вже складно. Тут і згодилося “новітнє моністичне вчення” зоолога кінця ХІХ століття, що допускає боротьбу проти антропоцентризму (нас з вами) під слухним приводом збереження всього живого на Землі. Більшість підручників з екології написані на основі примітивних, почасти неосвічених поглядів Геккеля. В книгах взагалі не пояснюється відмінність між бактерією і людиною, питання душі анульоване, а основною метою є боротьба з антропоцентризмом. Людина відноситься до “живої речовини” (термін Геккеля), “громадських хребетних тварин”, або ж до “консументів” (споживачів енергії).

Тому питання зменшення населення діловито обговорюється в підручниках поряд із проблемою зменшення популяцій чи вимирання будь-якого тваринного чи рослинного виду⁸.

Подібна критика антропоцентризму взагалі не повинна сприйматись як конструктивна, оскільки не має наукового обґрунтування навіть природничими напрямками. Це яскравий приклад, коли науку використовують у деструктивних цілях, навіть не володіючи її фундаментальними основами. Біологічний вид *Homo sapiens* не має своєї ексклюзивної біологічної ніші на планеті. Для того, щоб вижити, людина створює культурне середовище. Адаптаційна функція полягає у тому, що культура забезпечує пристосування людини до навколишнього середовища. Розвиток культури дав людям той захист, котрим не забезпечила їх природа: можливість створювати і використовувати одяг, житло, різноманітні продукти харчування тощо. Розвиток культури все більшою мірою забезпечує людям безпеку і комфорт, але оточена благами цивілізації, людина потрапляє в залежність від них. Зрештою, постає потреба до адаптації не лише в природі, але й у штучно створеному соціокультурному просторі.

У цьому контексті варто актуалізувати питання ціннісної характеристики культури та цивілізації. Кожна світова культурно-історична епоха формує свої концептуальні символічно-канонічні елементи. Ці глобальні складники отримують належну оцінку в системах національної культури. Одні елементи зазнають суттєвих змін, інші дещо чи повністю адаптуються, деякі, зрештою, повністю елімінуються з соціокультурного простору. Поєднання традиційних норм української культури з сучасними ціннісними тенденціями глобальної світової культури формують необхідний баланс для утвердження адекватних, прогресивних умов розвитку культури в цілому та створюють механізми, які забезпечують дотримання цих умов. Нормативна сторона культури яскраво виявляється у звичаях та обрядах. Звичаї – це історично сформовані способи поведінки, що мають вигляд доцільних дій, які здійснюються людьми тієї або іншої спільноти в силу трудової діяльності, під впливом громадської думки, задля відтворення зразка. Звичаї передаються з покоління в покоління. Набравши форми певного стереотипу поведінки, звичай регулює діяльність людей. У ролі регуляторів культури поведінки людини постають не лише норми, але й зразки поведінки. Норма характеризує як вже досягнуте суспільством, так і те, що має статус загальної вимоги. Вірець – це найкраще, що досягнуте суспільством, найбільш наближене до ідеалу. У процесі історичного розвитку людства певні зразки поступово перетворюються у загальну норму поведінки, згодом їм на зміну приходять нові, більш досконалі. У цьому й виявляється регулятивна роль зразка.

Альтернативою технократичній зарозумілості людини в її ставленні до природи може бути тільки взаємовідношення, засноване на моральному та естетичному чинниках, які реалізуються в діалозі. Такий антропоцентризм є методологічною, парадигмальною основою сучасного типу гуманізму.

Розвитку антропоцентризму сприяв триумф факту

⁷ Vernadskiy V. *Filosofskiyе mysli naturalista* [Philosophical thoughts of a naturalist], Moskva, 1998. 520 p. [in Russian].

⁸ Zakharov I. *Kto predlozhl bor'bu s antropotsentrizmom, ili znayut li ekologi svoyego osnovopolozhnika?* [Who proposed the fight against anthropocentrism, or do ecologists know their founder?], *Zhurnal "Sankt-Peterburgskiy universitet"*, 2020, N 11–12. [in Russian].

над цінністю. Відчуваючи, що ціннісні аспекти негативно впливають на наукову об'єктивність, вчені почали уникати гуманітаріїв і проголосили доктрину морального нейтралітету стосовно їхніх ідей. До середини ХХ століття природничу науку та гуманітарні дисципліни вважалися настільки різними, що вони характеризувались як дві окремі культури. Антропоцентризм визначається як філософська течія, що передбачає наявність етичних принципів лише в людини. У сучасному західному суспільстві антропоцентризм часто розглядається як "відсутність етики". Деякі філософи вважають, що існує два різновиди антропоцентризму.

Унікальні за своєю складністю форми буття забезпечують філософське осмислення привілейованості природи та сутності людини. Переконавшись, що людина не належить винятково до природних чи культурних сил, вчені намагаються дослідити конкретний характер людської поведінки, діяльності та взаємовідносин. Суспільно-гуманітарні та природничо-технічні науки вивчають сутнісні та набуті характеристики людини. Це свідчить про складність наукового дослідження людини порівняно з іншими природними істотами чи соціальними інститутами.

У цьому контексті, **перспективами подальших досліджень** постає внесення антропологічного складника до історико-культурологічної парадигми не лише в якості об'єкта дослідження, а й задля формування взаємодії та дотримання балансу між природою та людиною, наукою та знаннями, історією та майбутнім.

Висновки. Сучасна концепція антропоцентризму відіграє надзвичайно важливу роль в науковій картині світу, орієнтуючи її в гуманістичному векторі та відкриваючи нові потенційні виміри. Потенціал сучасного науково-технічного поступу дозволяє прогнозувати своє майбутнє і спрямовувати зусилля на реалізацію позитивних і нейтралізацію негативних тенденцій розвитку людської цивілізації. Таким чином, історія та культурологія набувають ваги не лише в нарративному форматі науковості, а й в практичній науково-дослідній площині.

Skakun Ihor. Anthropocentrism in the modern historical and culturological concept of the development of civilization. The article deals with the historical, cultural, philosophical and anthropological discourse in modern scientific paradigm. Philosophical and historical directions of contemporary science developed the actual and effective concept of human dimension. **The goal of the study** of the topic: anthropocentrism is a key paradigm of civilizational development. The concept asserts itself of anthropocentrism and biocentrism and forms a balanced system of the scientific world picture. There is a logical connection with the natural sciences, humanitarian aimed ideas. Anthropocentrism in the modern context is a model of development focused on the full disclosure of the capabilities of each person.

Anthropological theme provides potential efficiency in anthropological research paradigms. Anthropocentrism has been the dominant ideology since antiquity. During the historical development of human civilization, this idea has become even more established. The key concept in the historical and civilizational context is the concept of "humanity".

Man is a defining element of socio-cultural life. **Research methods** was constructed on the general scientific, cultural, philosophical and philosophical methodical arsenal. An important methodological approach in the coverage of this topic is hermeneutics. **Scientific novelty:** Scientific knowledge cannot be thought outside the moral and aesthetic context. This axiological idea is central to the modern picture of the world. **Conclusions.** The importance of the process of anthropologization is the ability to combine diverse knowledge into a coherent system.

Key words: history, culture, anthropocentrism, paradigm, civilization, philosophy, science.

Igor Skakun – кандидат філософських наук, доцент кафедри психології та філософії Буковинського державного медичного університету. Автор 30 наукових статей, монографії, 4-х навчально-методичних посібників. Коло наукових інтересів: філософія, історія, культурологія, історія України, українська філософія, філософська антропологія.

Ihor Skakun – PhD, Associate Professor of Social Sciences and Ukrainian studies Department in Bukovinian State Medical University, is the author of 30 scientific articles, monographs, 4 teaching aids on the history of Ukrainian culture. Scientific interests: history of Ukraine, philosophy, culture, philosophical anthropology, history of philosophy.

Received: 07.05.2021

Advance Access Published: June, 2021

© I. Skakun, 2021